

TÜRK DİLİ DERSİ

1. HAFTA

DİL NEDİR?

1. Dilin Tanımı

Dil, bütün canlılarda ortak bir bildirim aracıdır. Bu tanımın veya sözün içine insanların anlaşma için kullandıkları hareket, eşya, seslerin hepsi girmektedir. Bu anlamda çiçekler (gül, karanfil), renkler (siyah: yas; beyaz: saflık, temizlik), düğümlenen ipler, el-kol hareketleri ve yüz işaretleri, hatta hayvanların içgüdüleriyle çıkardıkları sesler ve insan sesleri birer dildir.

Canlılar arasında bir bilgi alışverişi bulunmaktadır. Doğada bulunan canlılar çıkardıkları birtakım seslerle bu anlaşmayı sağlamaktadır. Karıncaların yiyecek buldukları zaman bıraktıkları madde ile diğer karıncalara haber vermelerinde, yunus balıklarının veya balinaların titreşime dayalı seslerle anlaşmalarında bir bildirim vardır. Bir çiçeğin solmaya başlamasında da bildirim vardır. Çiçek solmaya başladığında karşı tarafa bir mesaj göndermektedir. Toprağının bozulmuş olabileceğini, susuz kalmış olabileceğini, ışıksız kalmış olabileceğini gönderdiği bu mesajlarla alıcıya iletmektedir.

Bir bebeğin ağlaması da bir bildirimdir. İnsanlar arasındaki jestler, mimikler kısacası beden dilinin kullanımı bildirimin araçlarıdır. Bunun yanında trafik işaretleri, matematik işaretleri, renkler, semboller, kişiler arasındaki mesafeler aslında birer bildirim örneğidir. Kısacası canlılar arasındaki bilgi alışverişine bildirim adı verilmektedir. Bir başka tanım şu şekildedir: “Bir araç vazifesi gören ilkel veya gelişmiş bir işaret sisteminden yararlanılarak bir bilginin, bir duygunun bir yerden başka bir yere, bir zihinden başka bir zihne aktarılması olayıdır.” (Korkmaz 2005:2).

Dil ise yani konuşmaya dayalı olan sistem yukarıda söz ettiğimiz anlaşma vasıtaları içinde en gelişmiş olanıdır. Dil çok değişik görünümeler sunan, ancak bir soyutlama işlemiyle birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek yönler içeren karmaşık bir bütündür. Diğer anlaşma araçlarının sağlayamadığı kadar çok yönlü, çok ayrıntılı bir anlaşmayı sadece konuşma sağlar. Bu da konuşmaya dayalı olan bu iletişim aracını bir sistem olarak kabul etmemizi gerektirir.

O zaman dili nasıl tanımlayabiliriz? Yapılmış tanımlara bakalım:

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.” (Ergin 1994:7).

Prof. Dr. Doğan Aksan ise, “İnsanların ayrıcalık belgesi” olarak nitelendirdiği dil kavramını şöyle tanımlar: “Dil düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.” (Aksan 1979:51-55).

“Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın ve kitle olmaktan kurtararak aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir cemiyet, yani millet hâline getirir.” (Kaplan 1985:45).

“İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kuralların yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem.” (Korkmaz, 1992:43).

Dilin tanımlarından hareketle dilin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır.

2. Dil, seslerden örölmüş bir sistemdir. Anlaşabilmek için seslerin birleşiminden meydana gelen hecelerle anlamlı veya görevli ses birlikleri dediğimiz kelimeleri oluştururuz. Ayakkabı, silgi, elma, anne; için, ki, ama gibi. Kelimeler tek başlarına yargı bildirmez. Bir düşünceyi, bir duyguyu, isteği bütün olarak anlatmak için kelimelerin dilin kurallarına göre dizilerek cümle haline gelmesi gerekir. O halde dilin en küçük birimi sestir.

Örneğin “masa” dediğimizde zihnimizde seslerin karşılığı olan imgeler, kavramlar canlanmaktadır. Hepimizin zihninde masanın ifade ettiği anlam genelde aynıdır. Ama kişinin içinde bulunduğu duruma ya da yaşadıklarına göre masa kavramı insan zihninde farklı şekilde algılanacaktır. Kimisi için üzerinde yemek yenen nesne kimisi için çarparak devirdiği nesne kimisi için de aile bireylerini bir araya getiren eşya olarak algılanacaktır.

3. Dil, toplumsal gelişmelere paralel olarak zenginleşen veya yoksullaşan canlı ve sosyal bir varlıktır. Dil, kalıplaşmış bir yapıya sahip değildir. İnsan hayatındaki gelişmeler ve değişimlere paralel olarak değişir, gelişir. Örneğin “edgü” kelimesi günümüze gelinceye kadar birtakım değişikliklerden geçmiş ve “iyi” olmuştur. Yine “kağrı” kelimesi eski dönemlerde çok kullanılan bir kelimeyken günümüzde kullanım sıklığı çok azalmıştır. Çünkü kağrıya duyulan ihtiyaç makinenin ortaya çıkmasıyla azalmış, dolayısıyla görünmeyen bir nesne olarak zihinde yer bulmamıştır.

Bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler ile düşünce dünyasındaki gelişmeler, dili zenginleştirir. Teknolojik gelişmeler, sözcük hazinesini genişletir. Edebî eserler ise yeni ve farklı ifade biçimleriyle dile katkıda bulunur.

4. Dil, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli anlaşmalar sistemidir. Canlı ve cansız varlıkları karşılayan kelimeler üzerinde, o kelimeleri kullanan topluluk tarafından bir anlaşma sağlanmıştır. Örneğin Türkler taşla “taş”, ata “at”, masaya “masa” demekle uzlaşmıştır. Türk toplumunun her bireyi bu varlıkları aynı kelimelerle karşılar. Eğer tarihin bilinmeyen dönemlerinde yapılan bu uzlaşmada “taş” kelimesinin karşılığı olarak “at” kelimesi kabul edilseydi; biz bugün “at” denilince aklımıza bir nesne olan “taş” gelecekti. Burada önemli olan zihinden geçen kavramdır. Zihinden geçen kavramın karşı zihinde oluşturulması için bir şifreye (simgeye) ihtiyaç vardır. Bu şifre de her toplumda kendine özgü biçimde oluşturulmuştur. Buna dilin nedensizlik ilkesi diyebiliriz. Her toplum bu anlaşmayı kendine göre yapmıştır. Bunun için kavramlar aynı olsa bile o kavramları karşılayan kelimeler dilden dile farklılık gösterir. Anlaşmanın gizliliği meselesi ise bu kavramları karşılayan kelimelerin kim ya da kimler tarafından ne zaman verildiğinin bilinmemesidir. Çünkü dilin ortaya çıkışıyla yazıya geçirilişi arasında çok uzun bir zaman vardır.

5. Dil, düşüncenin aracıdır. Bugün için düşünmek dediğimiz eylem büyük ölçüde dilin kelimelerden yararlanılarak meydana gelmektedir. Soyut kavramlar üzerinde düşünebilmek için kelimelerden yararlanmaktan başka yol yoktur. Dilin gelişmiş olması düşünceyi de geliştirir; düşünmek de yeni ve değişik kavramların zihinden geçmesini sağlayacağından bu yeni kavramlar dile yeni kelimelerin eklenmesi sonucunu doğurur. Dil ile düşünce ilişkisi açısından aşağıdaki ifadeler dikkat çekicidir:

“Dilimin sınırları dünyanın sınırları demektir.” (Wittgenstein)

Düşünceyi, insanın bildiği kelimeler ve bu kelimelerin ilişkiye girdiklerinde oluşturdukları anlam alanları belirler. Bir dil ne kadar çok kelimeye sahipse insanın dolayısıyla toplumun da düşünce dünyası, kültürü, bilgi birikimi o oranda genişler.

“Dil, düşüncenin evidir.” (Heidegger)

Dil, düşüncenin korunması, barınması ve çoğalması için kurulmuş bir yapıdır.

6. Dilin kendine ait kanunları vardır. Kişi tek başına dile müdahale edemez. Onu, kendi

kişisel görüşüne göre değiştiremez ve geliştiremez. Çünkü dilin de kendine özgü kuralları vardır. Dildeki gelişmeler, ancak dilin kendi kuralları çerçevesinde olur. Kısacası dil istenilen zamanda değiştirilebilen bir yapıya sahip değildir. Dil, her insan topluluğunun, her milletin tarih içindeki gelişmesi ve değişmesi ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bir dilin kurallarının bulunması onun sistemli bir yapı olduğunu bize göstermektedir. Ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi gibi bölümler dilin belli kurallar çerçevesinde oluştuğunu ifade etmektedir.

7. Dil, sosyal bir kurumdur. Dil, insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan bir araç olması bakımından sosyal bir yöne sahiptir. Bütün sosyal kurumların bireyin dışında olması gibi, dil de bireyin dışındadır. Dil, kurallarını onu kullanan toplum bireylerine olduğu gibi kabul ettirmiştir. Herkes ona uymak zorundadır. Bu sebeple bütün sosyal kurumlar gibi, dil de toplumun üstünde bir benlik kazanmıştır.

Dilde geçerli olan kurallar, onun sosyal bir varlık olduğunu gösterir. Çünkü bu kurallar, dili konuşan toplumun kendi dil anlayışının ortaya koyduğu ortak biçimlerdir. Kişinin toplumla bütünleşmesi için dile ihtiyacı vardır. Sosyalleşmenin en önemli yönü iletişim kurmaktır. İnsan duygu ve düşüncesini kendi kendine anlatamayacağına göre dili kullanarak insanlarla iletişime geçer ve kişinin toplumla uyumu gerçekleşmiş olur.

İnsan, dil sayesinde hem kendine özgü olanı ortaya koyar, birey olur hem de içinde yaşadığı toplumla bütünleşir, onun bir parçası olur. Kişide toplum bilinci, millet bilinci dille oluşur. İnsanları birleştiren, bütünleştiren ve herhangi bir topluluk olmaktan çıkarıp millet yapan bu yönüyle dil, Muharrem Ergin'e göre bütün diğer kurumların üzerinde bir sosyal kurumdur.

Dilin sosyal bir varlık oluşunun önemli bir göstergesi de toplumdan topluma değişiklik göstermesidir. Türkçede sert cisimlere “taş” denilirken İngilizcede “stone”, Arapçada “hacer”, Farsçada “seng” denilmektedir. Birbirinden ayrı toplumlar hâlinde yaşayan insan toplulukları kendi duygu ve düşünce sistemlerine bağlı olarak ayrı ayrı diller yaratmışlardır.

8. Dil, toplulukları millet yapan en önemli öğelerden biridir. Toplulukların en büyük dayanağı dildir. Bir toplumu ayakta tutan, bir toplumun varlığını sağlayan ve devam ettiren, bir toplumda sarsılmaz bir birlik yaratan kurum olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bu bakımdan dil milleti teşkil eden unsurların başında gelir. Bir milleti, bir kavmi bazen tek başına ayakta tutar, millî benliği muhafaza ederek, onu yok olmaktan, eriyip başkalaşmaktan kurtarır.

9. Dil, kültürün aynası ve aktarıcısıdır. Maddi ve manevi kültürü besleyen en önemli öge dildir. Her dil kendi kültürü içinde öncelikler sırasına sahiptir. Bunun için dünyanın gerçekleri dediğimiz nereye gidersek gidelim aynı algılanan kavramlar bile o toplumun yaşantısına, özelliklerine göre adlandırılır.

Örneğin renklerin adlandırılışı, akrabalık adlarının çeşitliliği, sözcüklere yüklenen olumlu, olumsuz anlamlar tamamen o toplumun yaşantısı ile ilgilidir. Renk adları Türkçede ince tonlarıyla bile kullanılmaktadır. Doğayla iç içe bir yaşantıya sahip Türklerin dilinde renkler doğadan yararlanılarak adlandırılmıştır: limon küfü, ördek başı yeşil, kavun içi gibi. Yeşil sözcüğü yaş kökünden gelmektedir.

Bir başka örnek de dildeki deyimlerin yapılışıyla ilgilidir. Bir dildeki deyimlerin hangi sözcüklerle kurulduğu toplumun maddi ve manevi yaşantısıyla çok yakından ilgilidir. Bir milletin kültürüne baktığınızda o milletin neye ilgi duyduğuna, neyle ilgilendiğini rahatlıkla anlayabilirsiniz. Örneğin Türkçede akrabalık isimlerinin çok olması Türklerin kültüründe akrabalık ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

10. Dil doğal bir araçtır. Doğuşu bakımdan ihtiyaca bağlıdır ve ihtiyaçların giderilmesi için icat edilmiştir. İnsan kullandığı araçlar üzerinde gerekli değişikliği yapabilir, geliştirebilir. İnsanlar doğal, yani ihtiyaçlarla kendiliğinden ortaya çıkan dilde de bir değişiklik yapamazlar. Ancak onu korumaya ve zenginleştirmeye çalışabilirler.

Muharrem Ergin, dilin bu özelliği için şöyle bir benzetme yapmıştır:

“O tabii bir vasıttır. Vasıta vazifesi görür, fakat tabii bir varlığı vardır. Dil bu bakımdan canlı bir vasıtaya benzer. Mesela at da bir vasıttır, otomobil de bir vasıttır. Fakat insan otomobile istediği şekilde hükmedebilir, at karşısında ise ancak onun tabiatine uygun hareket etmek zorundadır. Otomobile istediği şekli verir, onun biçimini istediği şekle sokar, onu istediği gibi kullanır, isterse uçuşuma sevk edebilir. Fakat atın biçimini değiştiremez, onu istediği gibi kullanamaz, istediği yere sevk edemez. Başını kesseniz ata korktuğu yerde bir adım attıramazsınız. İşte dilin vasıtalığı böyle bir vasıtalıktır, atın vasıtalığı gibidir. Anlaşmayı sağlamak bakımından bir vasıta gibi iş görür, fakat tabii bir varlığa sahiptir.”

2. Dilin Birey ve Toplum İçin Önemi

Çinli bilge Konfüçyüs şu sözleriyle dilin toplum için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır:

“... Bir ülkenin yönetimini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşüncüyü iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir.”

Dil, toplumdaki bireylerin birbirleriyle anlaşmaları ve birikimlerini gelecek kuşaklara aktarabilmeleri için gereklidir. Dil, onu konuşan toplumun kültürünün, dünya görüşünün yansıtıcısıdır. Dil, bir toplumun evreni anlayış ve anlatış biçimidir. Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelendiğinde, o toplumun özellikleri kendiliğinden ortaya çıkar. “Yarım elma gönül alma”, “çam sakızı çoban armağanı” gibi ifadeler bunun örnekleridir.

Her toplumda ortak sesler, olaylar karşısında ortak tepkiler ve ortak anlatım kalıpları vardır. Dil, bu ortak seslerle ve davranış kalıplarıyla oluşur. İşte bu farklılıklar toplumları birbirinden ayırır. Bir dilin gelişebilmesi yüzlerce hatta binlerce yıl alır. Bu zaman içerisinde o dili konuşan insanlar dile katkıda bulunur. Bir toplumu millet yapan dildir. Bir milletin bağımsızlığı ve yaşaması, dilinin varlığı ve bağımsızlığı ile mümkündür.

İnsan, dil yetisiyle (meleke) doğar, ama dili sonradan edinir ve geliştirir. İnsan, yetenekleri sayesinde dili de bilim, felsefe ve edebiyat gibi alanlardaki başarılarıyla birlikte geliştirir. İnsan eğer bu yetiden yoksun olsaydı, öteki insanlarla bir arada olma, duygu ve düşüncelerini başkalarına aktarma nasıl gerçekleşebilirdi? Bilimde, sanatta, teknikte oluşan gelişmeler gelecek kuşaklara hangi yolla aktarılırdı? İşte insanın dünyadaki yerini, değerini belirten ve insanı insan yapan en temel nitelik dildir. Canlı varlıkların en gelişmiş insanıdır; dolayısıyla onun kullandığı dil de en mükemmel anlaşma aracıdır. İnsan duyduğu, hissettiği, gördüğü, düşündüğü her şeyi başkalarına dil aracılığıyla bildirir.

Dil olmadan insanın sosyalleşmesi, diğer insanlarla ortak bir dünya kurması mümkün değildir. İnsan dil sayesinde diğer insanlarla anlaşabilmekte, onlarla kendisi arasında birleştirici bağlar kurabilmektedir. Dil olmasaydı, insan dışarıya açılmayacak, kendi dünyasında kapanıp kalacaktı. İnsanın kendi dünyasını, bildiklerini başkalarına bildirmesi ve bunu sözlü ve yazılı olarak ifade etmesi dilin sayesinde olur.

İnsan, düşündüklerini ve gördüklerini dil sayesinde tespit edebilmekte ve bunları kuşaktan kuşağa aktarabilmektedir. Daha sonra gelen kuşaklar da bu aktarımlardan yararlanma imkânına kavuşmaktadırlar. Eğer dil olmasaydı, her kuşak kendi zamanı içinde kapanıp kalacak ve insan tarihi bir nitelik kazanmayacak, yalnızca doğal bir varlık olacaktı. Öğretim ve eğitim dil ile mümkün olmakta ve insanın gelişmesi gerçekleşmektedir. Kısaca insan bütün varlığını dile borçludur. İnsanın bilimde, sanatta, teknikte, edebiyattaki bütün başarıları dilin ürünüdür.

Her milletin ayrı bir dili vardır ve bu dil, o milleti meydana getiren öğelerden biridir ve belki de en önemlisidir. Bir milletin ruhu ve yaşama biçimi dilinde şekillenir. Bu bakımdan dil, milletin hayat felsefesini yansıtır. Çünkü dil uzun zaman içinde tarih, coğrafya, kültür, medeniyet ve çeşitli sosyal etkilerin altında bütün toplumun ortak bilincinden, heyecanından ve zekâsından doğmuştur.

Dil olmadan bireylerin anlaşmaları, toplum olarak birlikte yaşamaları mümkün değildir. Yani bir topluluğun millet haline yükselebilmesi ancak dil ile mümkündür. Bir milletin pek çok özelliği, örf ve âdetleri, dünya görüşü, hayat felsefesi, inancı, sanat anlayışı diline yansır. Toplumun bütün bu görünüşleri dilinden izlenebilir. Bu bakımdan bir milleti tanıyıp anlayabilmenin en iyi yolu, o milletin dilini öğrenmektir.

Aynı dili konuşan toplum bireylerinde ortak ve millî bir bilinç oluşur ve bu bilinç bireyler arasında sıkı bir bağ meydana getirir. Çünkü ortak dil millî hatıraların, duyguların ve düşüncelerin bütün maddi ve manevi değerlerin, ortak buluş ve yaratışların müşterek hazinesidir. Dilin millet hayatıyla olan bu bağı onun sosyal bir kurum olarak nitelenmesini sağlamıştır.

Bireyin sosyalleşmesi; sosyal ve millî dayanışması ancak dili sayesinde gerçekleşir. Sosyalleşme ise bir bakıma bireylerin birbirine benzemesi, birbirleriyle ortak anlamlar, davranışlar ve değerlere sahip olmasıdır. Bunu da ancak dil birliği gerçekleştirir. Öte yandan sosyalleşme bir yönüyle de bireyin kendine özgü bir kişilik kazanması demektir. Bu da yine dil sayesinde gerçekleşir. Çünkü dildeki sınırsız yeni anlamlar üretme imkânı, yeni ilişkiler kurma yeteneği, fertlere birbirinden farklı anlam dünyaları kurma, farklı kelimelerle, farklı üsluplarla konuşma ve yazma imkânı sağlar. Bu durum toplumlar için de geçerlidir. Bu bakımdan kültürleri ve toplumları birbirinden ayıran en önemli unsur dildir.

Dil gücünü, toplumu oluşturan bireylerin onu yüzyıllarca süregelen ortaklaşa kullanışları ve işleyişleriyle kazanır. Toplumlar dillerini kendi ihtiyaçlarına, kültür ve uygarlık seviyelerine ve zevklerine göre oluştururlar. Her dil, onu konuşan milletin tarih sahnesine çıkmasıyla varlık kazanmaya başlar ve toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişme ve gelişmelere paralel bir gelişme çizgisi izler. Yani dilin gidişi toplumun gidişiyle aynı yönde olur. Toplumda meydana gelen çöküntü veya yükselmeler dile yansır ve onda da çöküntü veya yükselmeler olur.

Dil toplumdan ve kültürden ayrı tutulamaz. Çünkü toplumun hiçbir parçası dilden ayrı değildir. Toplumun edebiyatı, felsefesi, sanatı, tekniği, kültürü, düşünceleri, âdet ve gelenekleri dil ile bir bağılılık içindedir. Bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması bir bildirmeyle gerçekleşir ve bunu da ancak dil başarır.

OKUMA PARÇASI

DİLİN TADI

Dil denen mucizeyi nasıl anlatmalı, bilmiyorum. İnsan zekâsının bütün pırıltıları, insan ruhunun bütün duyuları, titreyişleri, dalgalanışları orada. Mavi gökle kara yer arasında, ikinci bir âlemde daha yaşıyor insan. Dil adı verilen, sınırları olmayan, sonsuz bir âlemde. Sözlüklere dalmak benim için güzeldir; gramerler arasında dolaşmak da güzeldir. Fakat birkaç ciltle sınırlı sözlükler ve gramerler asla dilin kendisi değildir. Sözlükler, bir dilin bütün kelimelerini içine alsa bile nihayet bir kelimeler listesinden ibarettir. Gramerler ise bir kurallar sıralamasından başka nedir? Bir gramerde yer alan söz dizimi kurallarını sayısız örneklerle zenginleştirirsiniz. Bir sözlükte yer alan elli bin kelimeyi, sayısız örgüler içinde bir araya getirirsiniz. İşte dil bu sayısız örgü ve örneğin evrenidir. Binlerce yıldan beri milyonlarca insan tarafından yaratılan bir

evren. Aynı kelimeler, sonsuzluğa doğru uzanan zamanda, daha milyonlarca örnek ve örgü içinde kullanılacaklar.

Kelimelerin bir kısmı ölse de bir kısmı şekil ve manasını değiştirse de düşünce ve duygularımızın bin bir tonunu, birbirinden farklı bin bir kalıp içinde ifade etmeye devam edecekler. “Nice nice sözüm olsa bengü taşa vurdum... Bengü taş diktirdim, gönüldeki sözümü vurdurdum” diyen Bilge Kağan “neng neng (nice nice)” ve bengü taş (ebedî taş)” sözleriyle sonsuzluğu anlatır. Uygurların hükümdarı Tengride Bolmuş İl İtmiş Bilge Kağan “bin yıllık, tümen günlük bitiğimi, belgemi yassı taşa yazdırtım” derken sonsuzluğu “bin yıllık, tümen (on bin) günlük* kalıbıyla ifade eder. Balasagunlu Yusuf “tümen ming” veya “tümen tü” kalıplarıyla sonsuzluğu anlatır: Törüttüng tümen ming bu sansız tirig (on bin ve bin sayısız canlıyı yarattın) Tümen tü çiçekler yazıldı küle (On binlerce çiçek gülerek yayıldı). Sadece sonsuzluk kavramı için kaç örgü var? Bakınız Balasagunlu Yusuf bir başka yerde ne diyor:

Uçuglı yoriglı tınglı neçe –tirilgü seningdin bulup yir içe (uçan, yürüyen, duran nice şeyler- Rızkını senden bulup yer içer). İşte bu da varlıkların sonsuzluğunun bir başka ifadesi. “Binlerce, on binlerce” derken yine sonsuzluğu ifade etmiyor muyuz? Diğer Türk lehçelerinde “binlerce” yerine “minglep (binleyip)” diyorlar. Bu da bir başka anlatış tarzı.

“Bin”i ve “on bin”i anlıyorum. Bunlar “belirli” olsa da yüksek sayıları anlattıkları için insanda sonsuzluk duygusu uyandırıyor. On bini ve bini bir araya getirerek sonsuzluğu ifade ediş tarzı daha da anlaşılır bir şey. Ama insanoğlu sayılarla yetinmemiş; “neng neng, nice nice” gibi sorularla da sonsuzluğu anlatmış. “Binlerce” ve “minglep” örneklerinde çokluk ve katlama ifade eden eklere başvurulduğunu görüyoruz. Ya “bin bir gece masalları”ndaki “bin bir” kalıbına ne demeli? Bin bir... “Bin” ile küme tamamlanıyor; fakat siz “bin bir...” diyerek sonsuzluğa açılıyorsunuz. “Ebedî, sonsuz, sayısız, ölümsüz...” gibi daha pek çok kelimeyi sıralayabiliriz.

Ben “sonsuzluk” kavramı için kaç kelime ve kalıp kullanıldığını anlatmak istemiyorum; asıl anlatmak istediğim şudur. Sadece bir kavram için bu kadar ifade tarzı var. Bir de “sonsuzluk” kavramının; ikinci, üçüncü, dördüncü... kavramlarla ilişkiye girdiğini düşününüz; taşın sonsuzluğu, taş üzerindeki yazıların sonsuzluğu, yazıyla anlatılan düşüncelerin sonsuzluğu, varlıkların sonsuzluğu, evrenin sonsuzluğunu, evrenin sonsuzluğundaki mucize... Bu mucize kim bilir kaç kelimenin bin bir türlü örgüsüyle anlatılabilir! Ve işte bu bin bir türlü örgünün kendisi de bir mucizedir. Bu mucizenin adına dil diyoruz.

Ana dilimizin tek tek kelimeleri de şüphesiz bize tat verir. Sevgili, biricik, yeşil, duygu, şiir kelimeleri ne kadar tatlıdır! Güç, kuvvet, kudret kelimelerinde sanki bir güç gizlidir.

Aslan, kaplan, kartal, bükrüt sözlerinde sanki bir yücelik vardır. Yüce, yüksek, ulu kelimeleri sanki sesleriyle de bu kavramları çağırır. “Kuş”ta kuşun cıvıltısını, “yılan”da yılanın yerde sürünüşünü, “toprak”ta toprağın katılgılığını duyarız. “Gülümsemek”te gülümseyişin tatlılığı, “düşünmek”te düşüncenin derinliği var gibidir. “Ağlamak”ta ve “üzülmek”te bir ağırlık, bir eziklik vardır. “Üzülmek, büzülmek, süzülmek, çözölmek” acaba tesadüfen mi hep üzüntülü kavramları anlatır? İnsan süzölürse, toplum çözölürse bunlar canımızı sıkıyor. Ya suyun süzölmesi, işin çözölmesi... İşte kelimeler arasındaki örgü burada kendini gösteriyor. Binlerce kelime arasında bin bir türlü örgü kurabilirsiniz.

Şakaklarıma kar mı yağdı, ne var;
Benim mi Allahım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar...
Neden böyle düşman görünürsünüz
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Şakak ve kar kelimeleri belki başka insanlar tarafından da bir arada kullanılmıştır; fakat “şakaklarıma kar mı yağdı” örgüsü her hâlde sadece Cahit Sıtkı'ya mahsustur. Şairin karı şakaklarına düşünerek yağdırdığına eminim. Belki de karlı bir havada yürürken bu manzarayı

gördü ve kaydetti. Fakat “kar”ın “saçların kırışması”daki “kır” kelimesiyle ses yakınlığını, “-larım” ve “kar mı” parçalarında a, r, ı, m seslerinin art arda sıralandığını, bu sıralanışın “ne var”da da kısmen devam ettiğini Cahit Sıtkı'nın düşündüğünü sanmıyorum. Şair, ahenk yaratan bu örgüyü düşünerek değil, sezişiyle kurmuş olmalıdır.

Ya aynalarla dostluk arasındaki ilgi? Her gün baktığımız aynanın, dostumuz olduğunu kaçımız düşündük? Aramızdan birkaç kişi bunu düşünmüş olsa bile, ağarmış şakaklarımız ve morarmış göz altlarımızla aynaların artık bize bir düşman gibi göründüğünü Cahit Sıtkı'ya kadar herhâlde hiç kimse dile getirmedi. Hele “ayna, dost, düşman, yıl, görünmek” kelimelerinin iki mısra içinde bu şekilde örülüğü... Tabii ki bu bir sanatkârın tasarrufudur ve sanatkâr ister şuurla, ister sezişle olsun, kelimelerin maddelerini ve ruhunu elleriyle yakalayarak onları bir düzene sokmuştur.

Sanatkâr olmayan insanlar da kelimeleri bir örgü içinde kullanırlar. Dil tek tek kelimeler değil, kelimeler arasında kurulan bu örgüdür. Dilin asıl tadına da bu örgü içinde varabiliriz. Milyonlarca insanın, yüzlerce yıl içinde her gün konuşarak ve yazarak kurduğu bu örgünün kendisi doğrudan doğruya bir sanat eseridir. Tıpkı anonim bir türkü, anonim bir destan gibi yaratıcısı belli olmayan bir sanat eseri. Daha doğrusu dili kullananların tamamının yarattığı bir sanat eseri. Milyonlarca beyinden ve ruhtan süzülmesi için de elbette bir şaheser. Dille meydana getirilen eserler, bu bakımdan diğer sanat eserlerinden daha avantajlıdır. Şiirin, romanın, hikâyenin, denemenin kendileri birer sanat eseri olduğu gibi, onları meydana getiren malzeme de bir sanat eseridir.

Her konuşmadan ve her yazıdan aynı tadı alabilir miyiz? Günlük konuşmalar da bize tat verir mi? Şüphesiz, dilin kendisine mahsus tadı, günlük konuşmalarda da vardır. “Altıyı beş geç; dokuza on kala, koşarak merdivenlerden indim, yavrucuğum gözlüğümü bana uzatır mısın?” ibarelerinde ben Türkçenin tadını buluyorum. Dilin örgüsü bozulmaz, konuşurken kelimeler düzgün söylenirse dilin tadı her zaman duyulur. “Kuzum, nerelerdeydin? Seni beklemekten dizlerime kara su indi.” diyen yaşlı kadının siteminde; “Anneciğim, hani bana oyuncak alacaktın?” diyen küçük kızın sorusunda; “İşine git be kardeşim, seni mi dinleyeceğiz?” diyen yorgun adamın diklenişinde Türkçenin kendisine mahsus tadı elbette vardır. Fakat bunlar bir sanatkâr kaleminde bir araya getirildiği zaman tat yoğunlaşır. Günlük hayat içinde farkına varmadığınız bu tadı, Hüseyin Rahmi'deki mahalle arası konuşmalarında, Ahmet Rasim'in satıcılarında bulursunuz.

Bakınız Dede Korkut “dolduran top” dediği kadınları nasıl anlatıyor:

“Teptiği gibi yerinden kalktı; elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna koşuşturdu; laf taşıdı, kapı dinledi; öğleye kadar gezdi, öğleden sonra evine geldi; baktı ki uğru köpekle koca dana evi birbirine katmış; ev tavuk kümesine, sığır damına dönmüş; komşularına bağırır ki kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Cankız, Canpaşa, Ayna Melek, Kutlu Melek! Ölmeye yitmeye gitmemiş idim; yatacak yerim yine bu harap olası idi; n’ola idi, benim evime bir lâhza baka idiniz; komşu hakkı Tanrı hakkı, diye söyler? Bunun gibisinin hanım, bebekleri yetişmesin; senin ocağına bunun gibi avrat gelmesin!”

Bu alıntıda, o devrin günlük konuşmalarından başka hiçbir şey yok. Fakat sanatkâr bunları yoğun şekilde bir araya getirip dilin tadına varmamızı sağlıyor.

Cahit Sıtkı da

Neden böyle düşman görünürsünüz

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

diye sorarken günlük dilden pek ayrılmıyordu; ama aynalarla dostluktan bahsederek bize bambaşka bir tat daha sunuyordu.

Sanatkârlar günlük dili işleyerek; eserlerine, yine birçoğunu dilin içinden çıkardıkları tatlar katarak; bazen de yepyeni buluş ve örgülerle bizde bambaşka hazlar uyandırarak dilin

tadına varmamızı sağlarlar. Onların eserleri ile dilimizin güzelliğini fark eder, dilimizi daha çok severiz.

Yahya Kemal

Kandilli yüzerken uykularda

Mehtabı sürükledik sularda.

derken şüphesiz yine günlük kelimeleri kullanıyor. Fakat Yahya Kemal'e kadar hiç kimse Kandilli'yi uykularda yüzdürmemiş, mehtabı sularda sürüklememiştir. Bakınız Ahmet Haşim, mavi göklerde kargaların çirkin sesleriyle ötüşlerini nasıl tasvir ediyor:

“Sanki binlerce çelik makas, semaların lâciverdîsini doğramak için mütemadiyen açılıp kapanarak, havada cehennemî bir gürültü ile şakırdıyor. “

“Sema, lâciverdi” gibi sözler eskimiş olsa bile burada da günlük kelimeler kullanılmıştır.

Fakat kargaların gagalarını çelik makaslara benzetmek ve onların ötmek için gagalarını açıp kapayışlarını, göğün maviliğini doğramak olarak düşünmek sadece Ahmet Haşim'e mahsus bir imtiyazdır. Haşim bu herkesten farklı düşünce tarzını, kelimelerin sırtına ve kelimeler arasında kurulan örgüye yüklemiştir. Bir başka sanatkâr, kargaları hallaca, gagalarını hallaç yayına benzetebilir ve kargaların beyaz bulutları pamuk gibi attığını yazabilirdi. Görüldüğü gibi kelimeler ve onlar arasında kurabileceğimiz bin bir örgü bize sonsuz imkânlar bağışlamaktadır ve sanatkârlar bu imkânları en iyi kullanan insanlardır.

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN

DEĞERLENDİRME SORULARI

1.Aşağıdakilerden hangisi dilin özelliklerinden biri sayılamaz?

- A) Bir işaretler sistemi olması
- B) Toplumsal bir kurum olması
- C) Dış etkilere kapalı olması
- D) Canlı bir varlık olması
- E) Kültüre ayna tutması

2. Aşağıdakilerden hangisi dilin özelliklerinden biri değildir?

- A) Sosyal bir kurum olması
- B) Doğal bir iletişim aracı olması
- C) Oluşum tarihinin belli olması
- D) İşaretler sistemi olması
- E) Değişim ve gelişime açık olması

3. Dil, insanların topluca yaşamaya başladıkları tarih öncesi dönemlerde birbirleri ile anlaşma gereği duymaları sonucu doğmuştur. “İnsan konuşma yeteneği ile doğar fakat dil doğuştan bilinmez. Çocuk içinde yaşadığı toplumun dilini, ana dilini, uzun bir çıraklık devresi süresince öğrenir. Ashında her dil bir insan topluluğu arasında bin yıllar boyu gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurumdur.”

Bu paragraftaki açıklamalar dilin aşağıdaki özelliklerinden hangisiyle ilgilidir?

- A) Toplumsal bir kurum olma
- B) Canlı bir varlık olma
- C) Ulusal bir kurum olma
- D) İşaretler sistemi olma

E) Kùltür aktarıcısı olma

4. "İnsanlar arasında iletişimi sağlayan, bilinmeyen zamanlarda ortaya çıkmış bir işaretler sistemi, kendine özgü yasaları olan ve bu yasalar çerçevesinde gelişen çok yönlü sosyal bir kurumdur."

Yukarıdaki tanım aşağıdakilerden hangisi için yapılmıştır?

A) Terim B) Ağız C) Lehçe D) Mecaz E) Dil

5. Aşağıdakilerden hangisi, dilin canlı bir varlık olduğunun göstergesidir?

- A) Dil, bir işaretler sistemidir.
- B) Dil, toplumun gelişimine bağlı olarak değişir ve gelişir.
- C) Dil, toplum bireyleri arasında ortak duygular oluşturur.
- D) Dille milli kùltür arasında bağ vardır.
- E) Dil, toplumda insanlar arasında anlaşmayı sağlar.

Cevaplar: 1.C 2.C 3.A 4.E 5.B

DİL-KÜLTÜR İLİŞKİSİ

1. Kültürün Tanımı ve Özellikleri

Kültür; antropoloji, psikoloji, tarih, sosyoloji ve etnoloji gibi sosyal bilimlerin ortak olarak ele aldıkları bir konudur. Bu bilimlerin her biri kültürü, kendilerini ilgilendiren yönleriyle ele almaktadır.

Türkçe Sözlük'te kültür şu şekilde tanımlanmaktadır: 1. Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çerçevesine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. 4. Bireyin kazandığı bilgi. 5. Tarım. 6. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme (Türkçe Sözlük 2011:1558).

Ziya Gökalp kültürü şöyle ifade eder: "Bir milletin dinî, ahlaki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür." (Gökalp 1975: 27).

Bozkurt Güvenç kültür için "Kültür; toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir." (Güvenç, 1994: 101) demektedir.

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan kültür tanımına göre "En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu"dur. (UNESCO, 1982).

"Kültür, sadece tabiatın insan eliyle işlenmesi değil, bizzat insanın ahlâki, sosyal, entelektüel, teknik istidat ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi demektir." (Abadan, 1956:174).

Burada ifade edilmek istenen insanın eğitimidir. İnsan, doğuştan potansiyel olarak pek çok yeteneği getirmekle birlikte uygun ortam bulamazsa, bunları ortaya çıkarmak mümkün olamaz. Şu halde kültürle eğitim arasında da çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Tylor'a göre kültür, bilgileri, inançları, sanatı, hukuku, morali, töreleri, kişinin toplumdan edindiği bütün istidat ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür. (Soysal 1985:236) Tylor, kültür sözcüğü ile maddi kültürden çok manevi kültürü kastetmektedir.

Erol Güngör sosyolojinin maddi ve manevi kültür ayırımına bağlı kalarak kültürü şöyle tanımlar: "Kültür, bir inançlar, bilgiler, hisler ve heyecanlar bütünüdür. Yani maddî değildir. Manevî olan kültür, uygulama halinde maddi formlara bürünür. Meselâ, dinî inançlar; câmi, namazdaki beden hareketleri dinî kıyafetler v.s. (Güngör 1986:15).

Hilmi Ziya Ülken'e göre kültür, milletin içinde bulunduğu medeniyet şartlarına göre yarattığı bütün dil, ilim, sanat, felsefe, örf ve âdetler ve bunların toplamıdır. (Ülken 1948:7).

Sonuçta kültür bir milletin yaşayış tarzı, maddi ve manevi yönlerini içine alan değerler topluluğudur. Bir milletin dili, dini, gelenek ve görenekleri, sanat eserleri kültürün başta gelen öğeleridir. Bu yönü ile bir toplumu millet hâline getiren ve millettten millete değişen değerler bütünü demektir.

Bu yapı, bir toplumu diğerinden ayırır çünkü toplumlar, yüzyıllar içinde farklı coğrafyalarda farklı olaylar yaşamış, karşılaştığı sorunları aşmak üzere farklı bir düşünme tarzı geliştirmiş ve aletler üretmiştir. İnsanın içine doğduğu kültür, yüzyıllardır işlenerek oluşturulmuştur. Bütün bunlar, kültürel doku dediğimiz bütünlüğü kurar. Bu kültürel dokuyu oluşturan unsurlar şöyle belirlenebilir:

Dil, din, ahlak, edebiyat, gelenek, görenek, tarih, hukuk, sanat, şehircilik, spor, eğlence, eğitim, yemek, giyim, vatan, folklor, ekonomi.

İnsanların kullandıkları çeşitli alet ve eşyalar, ev şekilleri, giyim kuşam tarzları, yemek ve beslenme şekilleri gibi maddi yaşama düzeni ile ilgili olanları maddi kültür; dil, din, tarih, gelenek ve görenek, hukuk, ahlak gibi yaşayışın manevi yönü ile ilgili olanları da manevi kültür içinde yer almaktadır. Bu unsurlara ayrıntılı olarak bakalım.

1. Dil: Dil, kültür unsurlarının başında gelir. Çünkü dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi mümkün değildir. Her millet kâinatı değişik şekillerde algılamış ve yorumlamıştır. Aynı zamanda dil kültüre ait bütün değerleri bünyesinde barındıran bir kültür hazinesidir.

2. Din: Kültür unsurları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bilhassa eski devirlerde bu kültür unsuru ön planda bulunmuş ve öteki kültür unsurlarını gölgede bırakmıştır. Dinin bir millet içerisindeki kültüre etkisi ve kültürün diğer unsurlarının oluşması ve değişmesindeki rolü ise devam etmektedir. Dini bayramlarımız ve törenlerimiz bunun açık örnekleri olarak dikkati çekmektedir.

3. Gelenek ve görenek: Bunlar bir milletin yazılı olmayan veya hepsi yazılı olmayan kanunlarıdır. Yazılı kanunların çoğu gelenek ve göreneklere göre düzenlenmiştir. Kanun, insanın toplum içerisindeki davranışlarını düzenler. İnsanlar bu düzeni asırlar boyunca gelenek ve göreneklerle sağlamışlardır. Aslında kişinin bütün hâl ve hareketlerinin yazılı kanunlarla tanzim etmek mümkün değildir. Çünkü yasalar genellikle hakları ve cezaları tayin etmektedir. Oysa insanın toplumda birçok sosyal ilişkileri bulunmaktadır: özür dilemek, selamlaşmak, saygı göstermek, davetlere katılmak, konuşmak, tartışmak, yazmak vs. Bu davranışlarda nasıl bir usulün gerektiğini kanunlar değil gelenek ve görenekler tayin eder.

4. Sanat: Sanat, bir millet diğer milletlerden ayıran, bir millete has duygu ve zevklerin tezahürü ve şekillenmesidir. O milletin güzeli yaratma ve bulma tarzıdır. Her milletin sanat eğilimi ayrı bir özellik taşır. Demek ki sanat bir milletin ortak zevkinin ifade edilidir. Bu kültür unsuru edebiyat, resim, mimari, heykel vb... gibi kollara ayrılır.

5. Dünya görüşü: Dünya görüşü bir milletin başka milletlerden farklı olan hayat felsefesidir. Bir milletin fertleri ortak kültür dolayısıyla tutum, zihniyet ve davranış bakımından çeşitli ortak özellikler gösterirler. Sosyal ve ruhsal olaylar karşısında fertlerin bu ortak tutum ve davranışları o milletin dünya görüşünü meydana getirir. Bunun için her millette değerler ve değer yargıları farklıdır. Askerlik, kahramanlık, aşk, madde, namus, temizlik, ahlak, ölüm, eğlence vs. Gibi hayat hadiseleri ve kavramları her millette değişik davranışlarla karşılanır.

6. Tarih: Milleti, dolayısıyla kültürü meydana getiren unsurlardan birisi olan tarih, bir milletin çağlar içindeki yürüyüş ve görünüşüdür. Tarih mazidir fakat bu mazi bugünün ve dünyanın fertlerini millet içerisinde birbirine bağlayarak geleceğe taşır. Fertler arasında kader birliği temin eder. Aynı millete mensup insanlar tarih sayesinde akrabalıklarının farkına varabilirler. Tarih bir milletin nereden gelip nereye gittiğini gösteren kültür unsuru olarak, o milletin hayatında önemli bir yer tutar.

2. Kültürün  zellikleri

1.Kültür, canlı ve doğal bir varlık niteliğindedir. Hareketli bir yapıya sahiptir. Bir toplumun yaşıma düzenine bağlı olarak doğup gelişir.

2.Kültür, toplumun ortak malıdır ve kapsamlıdır. Toplumdan ayrı düşünülemez. Kültürün kişilerin üstüne çıkararak topluma hükmeden kuralları vardır. Bu kurallara, bu düzene aykırı davranışlar ve dış müdahaleler, onun sağlıklı yol alışını engeller; varlığını tehlikeye sokar. Bu gibi durumlarda kültür gereken tepkiyi de gösterir.

3.Kültür,  zg n ve millî bir kişilik yapısına sahiptir. Diyelim “kilim” nesnesi özgünlük  zellikliğini gösteren iyi bir örnektir. Bir yabancı kilimi görmek için ülkesinden gelebilmektedir. “Saz”, millî kültürümüzün önemli bir unsurudur. Bize has, bize aittir ve sadece bir müzik aleti değil, gerisinde barındırdıklarıyla milletimizin kimliğini ifade eder.

Burada medeniyet kavramına da değinelim. Kültür millî ise medeniyet milletlerarasıdır. Medeniyet insani evrensel değerler bütünü, bilim ve teknolojiye gelişmişlik olarak tanımlanır. Kültür değişmeleri uzun bir dönem gerektirirken medeniyet kısa bir süre içinde değişimini gerçekleştirir.

4.Bir kültürün özü asla değiştirilemez ve başka bir kültüre dönüştürülemez. Bu yapılrısa artık o millett n eser kalmaz.

5.Kültür, tarih dir ve süreklilik vasfı taşır. Kültür uzun yıllar boyunca oluşur ve sürekli bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılır. Kültür bir anda oluşmaz, tarih  ve süreklilik  zellikliğiyle geniş bir alana yayılır.

6. Kültür; topluma mutluluk verir, kişiyi toplumla bütünleştirir. Kültür, uyumlu ve dengeli bir bütünün ifadesidir.

7.Kültür; eğitim- ğretim, gelenekler, din, dil, sanat, edebiyat, folklor gibi çeşitli kültür ögeleriyle kuşaktan kuşağa aktarılan sosyal bir mirastır.

3. Dil-Kültür İlişkisi

Türk edebiyatı en eski çağlardan bugüne kadar, bütün safhaları, devirleri ve sosyal tabakaları ile Türk milletin n hayatını, zevkini, dünya görüşünü, yaratma gücünü gösteren bir duygu, düşünce ve hayal dünyasıdır. Binlerce yıllık Türk tarihinde Türk milletin n gerek sözlü gerekse yazılı bütün yaratmalarının günümüze kadar ulaşabilmesini sağlayan dilin bu aktarım  zellikliğidir. Destanlar, efsaneler, ninniler, masallar, türküler, yazılı eserler vb. daha nice kültür malzemesi dil sayesinde Türk milletin n hafızasında kalmış, yazılı ve sözlü bir şekilde günümüze ulaşmış ve milli benliğimizin oluşumunda çok önemli bir rol almıştır.

Türk kültüründeki yazılı ve sözlü yaratmaların günümüze ulaşabilmesi sayesinde Türk kültürü incelenebilmekte, Türklük bilimi çalışmaları yürütülebilmektedir. Türk milletin n dilinde yaşamaya devam eden mani, ninni, masal vb. sözlü yaratmalar ile Orhun Yazıtları ve Div n  L ğati't-Türk sayesinde yüzlerce yıl öncesinde Türklerin nasıl bir hayata sahip oldukları  ğrenilebilmiş ve bu sayede de Türklük bilimi günümüzde çok büyük mesafeler kaydetmiştir.

Tasavvuf kültürü Yunus Emre'nin ilahilerinde, Türk halkının bayrakta sembolleşen vatan sevgisi Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nda, Millî Mücadele ruhu Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinde ve bu dönemin romanlarında, İstanbul'un güzellikleri Yahya Kemal'in eserlerinde ebedileşmiştir. Türk milletin n gelenekleri, folkloru, yüzlerce yıllık hayat tecrübelerinin sonuçları veciz ifadesini atasözlerinde bulmuştur.

Kutadgu Bilig ile D v nu Lug ti't-Türk kültür hazinelerimizin en eski olanlarından sadece ikisidir. Kutadgu Bilig ve D v nu Lug ti't-Türk'te Türk millî bünyesinin ortaya konulduğunu görüyoruz. D v nu Lug ti't-Türk'te bu millî bünyenin dış yapısı üzerinde

durulmuştur. Kutadgu Bilig’de ise bu bünyenin iç kısmıyla ilgili esaslar yer almaktadır. Bu eserlerden Türklerin yaşama şekilleri, dünya görüşü, gelenek ve görenekleri vb. öğreniyoruz. Bütün bu bilgiler bize dil vasıtasıyla ulaşmıştır.

4. Dil- Kültür İlişkisinin Toplumsal Anlamı

Atatürk veciz ifadesinde “Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdür.” demektedir. Dil, millî hafızanın, millî hatıraların, duyguların ve düşüncelerin, bütün maddi ve manevi değerlerin ortak hazinesidir. Millet denilen insan topluluğunun en önemli sosyal varlığıdır. Kültürün ilk ve temel unsurudur.

Bir milletin fertleri arasındaki ortak duygu ve düşünce akımı dille kurulabilmektedir. Bu akım dünden bugüne, bugünden yarına dille aktarılmaktadır. Bundan dolayı dil, aynı zamanda bir kültür aktarıcısı, bir kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, coğrafyası, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, ilmi, dünya görüşü ve millet olmayı gerçekleştiren her türlü ortak değerleri yüzyılların süzgecinden süzüle süzüle kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek hep dil hazinesine akıtılmakta, özünü orada saklamaktadır.

Biz Orhun Yazıtları sayesinde Göktürklerin varlığı, meseleleri, duygu ve düşünceleri hakkında bir fikir ediniyoruz. Türklerin yöneticisi durumunda olan şahısların halkı muhatap alıp, halka hitap ettiklerini, yaptıkları işleri halka anlattıklarını görüyoruz. Bu da milletimizdeki demokrasi anlayışının yüzyıllar öncesine kadar uzandığının bir delilidir. Aynı hitap şeklini yıllar sonra 1071’de Malazgirt’te Alparslan’da, 20. yüzyılda Atatürk’te görebiliyoruz.

Kültür, bir milletin yaşayış tarzı, maddi ve manevi her şeyini içine alan değerler topluluğudur. Bir milletin dili, dini, gelenek ve görenekleri, sanat eserleri kültürün başta gelen öğeleridir. Kültür insan hayatının toplumsal ilişkilerden doğan bütün yönlerini kapsar. Bu bakımdan dil ile kültür iç içe geçmiş olgulardır. Dil yeteneği insanda doğuştan olsa bile, bu yeteneğin gerçekleşmesi ve kullanılması toplumsal ilişkilerin varlığına bağlıdır. İnsanlar ancak sosyal çevrelerinin yardımıyla yeteneklerini geliştirebilmekte ve yeni yetenekler kazanabilmektedirler.

Bir milletin kültürü tarih boyunca ortaya koyduğu eserlerden oluşur. Milletler dillerini ve kültürlerini yüzyıllar boyunca işleye işleye oluştururlar. Bir millet kültür bakımından ileri gitmiş, yüksek bir seviyeye erişmişse dili de bu seviyeye uygun bir biçimde gelişme kaydeder.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurduktan sonra yaptığı çalışmalarda dile ayrı bir önem vermiştir. 12 Temmuz 1932 yılında daha sonra adının Türk Dil Kurumu olarak değişeceği Türk Tetkik Cemiyetinin kurulmasını sağlamıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin amacı, "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek" olarak belirlenmiştir. Yine Atatürk, adını kendilerinin verdiği Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini 1935 yılında TBMM’de kabul edilen yasa ile kurmuş ve bu Fakülte 9 Ocak 1936’da eğitim-öğretime açılmıştır.

Atatürk’ün şu sözü dilin millet hayatındaki yerine işaret etmesi bakımından önemlidir:

“Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sonu gelmez kötü durumlar içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, çıkarlarının, kısacası kendini millî yapan dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”

Yahya Kemal Beyatlı'nın "Bizi ezelden ebede kadar, bir millet halinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçedir." sözü ve Peyami Safa'nın "Dilini kaybeden bir millet her şeyini kaybetmiş demektir." sözü dilin bir millet için önemini en güzel şekilde ortaya koymuştur.

Bir milletin dili bozulursa kültüründe sıkıntılar ortaya çıkar. Düşünce, sanat ve edebiyat alanlarında çöküntü başlar. Dil asıl işlevi olan insanlar arasında anlaşma aracı olma özelliğini yerine getiremez. Kitleler birbirlerini anlayamaz hâle gelir ve yavaş yavaş kopmalar başlar. Bir milleti içten yıkma yönteminde işe önce dilden başlanır. Yeni neslin kültürel değerleri öğrenmemesi ve bireylerin, kuşakların birbiriyle sağlıklı iletişim kurmalarını engellemek bir milletin sonunu hazırlar. Bu sebeple dilimize sahip çıkmalı ve yabancılaşmanın etkilerinden korumak için elimizden geleni yapmalıyız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1.Aşağıdakilerden hangisi kültürün özellikleri arasında yer almaz?

- A) Kültür, insanın başlangıçtan bugüne zihni ve emeğiyle ortaya koyduğu bilgi ve etkinlik birikimini konu alır.
- B) Kültür bir anda oluşmaz, zaman içinde oluşur.
- C)“Din” faktörü kültürün şekillenmesinde en önemli unsurlar arasındadır.
- D) Kültürün gelecek nesillere aktarılması ”dil” ögesiyle olur.
- E) Kültür, başka bir ulusun kültürüyle desteklendiğinde kalıcı olur.

2. Kültürle ilgili olarak, aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) Kültür, bir topluluğu, bir cemiyeti millet yapan, onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin bütünüdür.
- B) Kültür, insanların kendi yarattıkları, kabul görmüş toplumsal davranışları içine alır.
- C) Kültürel öğeler, bir insanın yaşamında miras edindiği, babadan oğula geçen maddi veya manevi öğelerden oluşur.
- D) Toplumsal çeşitlendikçe ve aynı toplum içinde kurumların işlevleri farklılaştıkça ve çoğaldıkça, çeşitli kültür düzeyleri de ortaya çıkar.
- E) Kültür, dünyadaki bütün insanların paylaştığı evrensel davranışlar bütünüdür.

3-Aşağıdakilerden hangisi kültürü oluşturan öğelerden biri değildir?

- A) Dil B) El sanatları C) İnançlar D) Bilimsel araştırmalar E)Yöresel kıyafetler

4-Aşağıdakilerden hangisi maddi kültür öğelerinden biridir?

- A) Geleneksel el sanatları
- B) Dünya görüşü
- C) Etik
- D)İnançlar
- E)Davranış kalıpları

5-Aşağıdakilerden hangisi manevi kültür öğelerinden biridir?

- A)Geleneksel el sanatları
- B) Geleneksel kıyafetler
- C) Ahlaki değerler
- D) Mimari
- E) Yöresel yemekler

6-Dil ve kültür arasındaki ilişkiye dair aşağıdaki yargılardan hangisi söylenemez?

- A) Dil ve kültür arasında, birbirini yaratma, birbirinin varlığına ve devingenliğine kaynak ve ortam oluşturma yönünde organik bir ilişki bulunur.
- B) Dil ve kültür arasındaki ilişki, tamamıyla ekonomik faktörlerin kontrolü altındadır.
- C) Dil, sözlü ve yazılı kültür öğelerini yaratır.
- D) Dil, kültürel öğeleri sonraki nesillere taşır.
- E) Bir toplumun kültürü, gizli bir toplumsal sözleşme ve örtük kurallar bütünü oluşturarak o toplumun dil ve iletişimi üzerinde etkili olur.

Cevaplar: 1.E 2.E 3.D 4.A 5.C 6.B